

Значительное внимание уделено автором институту обстоятельств, исключающих преступность деяния по законодательству Украины в разные исторические периоды, предпосылкам формирования такого обстоятельства, как выполнение приказа или распоряжения и первому появлению такого обстоятельства в законодательстве Украины.

Ключевые слова: приказ, распоряжение, исполнение приказа или распоряжения, обстоятельство, исключающее преступность деяния, Русская Правда, Универсал гетмана, Артикул Петра I.

Summary

Navrotsky D. Historical and legal analysis of the order or arrangement execution as circumstances precluding criminality.

The article concerning such circumstances precluding criminality, as the order or arrangement execution. The author says about the necessity of studying the history of the legislation of Ukraine, including those relating to the development of criminal law and such circumstances as the order or arrangement execution.

What is more, the author of the article pays special attention to the institute of circumstances precluding criminality according to the legislation of Ukraine in different historical periods prerequisites of such circumstances as the execution of an order or arrangement and the first appearance of such circumstances in the legislation of Ukraine.

Key words: order, arrangement, order or arrangement execution, circumstances precluding criminality, Russian True, Hetman's Universal, Petro I Article.

УДК 343.241

Б. Б. УМАНЕЦЬ

Богданна Богданівна Уманець, аспірантка Класичного приватного університету

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ ТА СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ВСТАНОВЛЕННЯ ЇХ МЕЖ

У науці кримінального права приділяється велика увага визначенню поняття «санкції» та висвітленню сучасної проблематики встановлення меж кримінально-правових санкцій. Для висвітлення останнього необхідно також ознайомитися із науковими дослідженнями щодо впливу принципів кримінального права на законодавець встановлення меж кримінально-правових санкцій, оскільки ці питання є доволі дискусійними як у теорії кримінального права, так і в практичній діяльності.

Поняття кримінально-правової санкції, принципів кримінального права при побудові кримінально-правових санкцій висвітлені в наукових роботах багатьох вчених, зокрема: М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, В. О. Гацелюка, Т. А. Денисової, В. К. Дуюнова, В. Є. Квашиса, О. О. Книженко, І. Я. Козаченка, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, І. С. Ноя, А. О. Пінаєва, В. М. Трубникова, В. І. Тютюгіна, О. Г. Фролової, В. В. Яроша та багатьох інших. Незважаючи на таку достатню велику увагу із боку науковців до вчення про покарання, про кримінально-правову санкцію, про принципи кримінального права та їх вплив на формування санкцій, зазначена тема і зараз потребує наукового дослідження.

У чинному кримінальному законодавстві, зокрема в загальній частині КК України, законодавець не надає визначення поняттю «санкції» та не розкриває її сутність. Єдина норма, в якій вживається термін «санкція», це п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України, в якій законодавець зазначає, що суд признає покарання в межах, встановлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Таким чином, законодавець пов'язує санкцію Особливої частини КК України не з видом та розміром покарання, а з відповідальністю за вчинений злочин.

Саме тому в науці кримінального права і досі ведеться дискусія з приводу визначення «санкції», адже виходячи із розуміння кримінального закону (п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України) можна зробити висновок, що законодавець ототожнив поняття «санкція» та «покарання». Однак існує інша думка багатьох вчених, згідно з якою ототожнювати ці поняття недопустимо.

Щоб зрозуміти поняття «санкція», потрібно насамперед знати, що в перекладі з латинської під поняттям *sanktio* розуміється «найсуворіша постанова».

Безліч різноманітних визначень поняття «санкція» наведено і в юридичних енциклопедіях, та всі вони в основному зводяться до того, що санкція – це державний запобіжний захід, який застосовується до правопорушника¹, складова норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного примусу, головним чином у формі примусу², міра відповідальності за порушення диспозиції³.

У наукових роботах визначення санкції також далекі від однаковості. Так, Т. А. Денисова зазначає, що санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин⁴. А. П. Козлов вказав, що кримінально-

правова санкція – це частина кримінально-правової норми, що має державно-примусовий якісно-кількісний характер та являє собою формально визначену об'єктивно – суб'єктивну модель заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин⁵. На думку І. Я. Козаченко, санкція – це закріплена кримінальним законом форма відповідальності, що виражає міру кримінального покарання, передбаченого за вчинення злочину⁶. А. О. Пінаєв вважає, що санкція – це частина кримінального закону, що містить вказівки на вид та розмір покарання⁷.

Разом із тим В. К. Дуюнов зробив висновок, що потрібно розрізняти поняття санкції кримінально-правової норми та санкції статті кримінального закону. Друга є формою вираження першої, точно так само, як кримінальний закон є формою вираження кримінального права, а стаття кримінального закону – формою вираження кримінально-правової норми. У загальному вигляді, санкція кримінально-правової норми – це частина норми кримінального права, яка визначає міру кримінально-правового впливу, як наслідок вчинення злочину, а санкція статті закону – це частина статті КК, яка визначає вид та розмір покарання. Санкція кримінально-правової норми повинна бути завжди, оскільки «право є ніщо» без відповідного державного забезпечення, і взагалі не може бути правової норми, яка не була б забезпечена санкцією (реакцією держави в формі засудження, осуду, державного примусу). Санкція завжди неодмінно супроводжує диспозицію правової норми, забезпечуючи її виконання примусовою силою держави⁸.

На думку В. В. Яроша, під санкцією слід розуміти примус, який має юридичне закріплення і який є обов'язковим до виконання та підтримується примусовою силою держави⁹. І. М. Гальперін зазначив, що кримінальне покарання, як санкція правової норми, абстрактно може бути застосоване до будь-якої особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, що тягне за собою відповідний вид та строк покарання¹⁰.

У цьому зв'язку Т. А. Денисова вважає, що відокремлене існування диспозиції і санкції неможливо. На її думку, санкція є необхідним елементом правової норми, а щодо категорій «кримінальна відповідальність», «покарання», «кримінально-правова санкція», то слід зазначити, що вони не є тотожними, але є взаємопов'язаними та взаємозалежними¹¹. О. О. Книженко також зазначає, що кримінально-правові санкції є структурним елементом кримінально-правової норми та відображенням державного примусу у відповідь на вчинення суспільно небезпечного, протиправного діяння¹².

Водночас Ю. В. Баулін дійшов висновку, що визначення кримінальної відповідальності лише як санкції, реального застосування державного примусу виглядає надто вузьким та зводить відповідальність до однієї з форм її реалізації. «Таке ж зауваження, – вказує вчений, – можна віднести і до визначення кримінальної відповідальності як осуду особи з боку держави. Не можна погодитись і з думкою представників позиції ототожнення кримінальної відповідальності та кримінально-правових відносин, змістом якого є обов'язок особи зазнати заходів кримінально-правового впливу, оскільки ці поняття характеризують різні за змістом явища»¹³.

Отже, можна зробити висновок, що «санкція» – це поняття, яке має багато визначень, кожне із яких має змістовне значення, та вона є невід'ємним структурним елементом кримінально-правової норми, в якій визначено види державного примусу, що за рішенням суду застосовуються до особи, яка визнана винною у вчиненні суспільно небезпечного та протиправного діяння.

Останнім часом спостерігається зміна видів покарань у санкціях за вчинені злочини. Разом із тим в умовах сьогодення та боротьби з корупцією спостерігається посилення кримінальної відповідальності за деякі із видів злочинів (наприклад, за вчинення службових злочинів). Вважаємо, що особливого результату це навряд чи дасть, оскільки не ведеться належна боротьба із причинами та умовами цих видів злочинів.

Саме тому закономірно, що при вивченні такого феномена, як «санкція», потрібно приділяти належну увагу вивченню й дослідженню тих принципів, на основі яких будуються кримінально-правові санкції, адже важливо встановити не лише коло суспільно небезпечних діянь, за які має бути призначене покарання, а й дослідити ті принципи, на основі яких повинні будуватися кримінально-правові санкції.

У цьому зв'язку О. Г. Фролова наголосила, що виходячи із поставлених цілей, а також загальних засад і положень кримінального законодавства, в основу побудови кримінально-правових санкцій має бути покладене неухильне дотримання принципів кримінального права¹⁴. Т. А. Денисова стверджує, що необхідно чіткіше визначити коло основних принципів кримінальної відповідальності, що безпосередньо впливають на побудову, а також процедуру застосування кримінально-правових санкцій. Ці процеси не можна ототожнювати, оскільки існують певні особливості у діяльності законодавця та суду¹⁵. О. М. Литвинов вказує, що роль принципів є настільки важливою, що їх цілком заслужено можна порівнювати із фундаментом, на якому ґрунтується побудова права взагалі, чи конкретної галузі права зокрема, а саме із стержнем, що дає змогу підкреслити всепроникаючу сутність, безпосередній або опосередкований прояв їх у кожній правовій нормі, що регламентує ті чи інші правовідносини¹⁶. О. О. Книженко звертає увагу на те, що під принципами кримінального права слід розуміти основні засади, керівні ідеї, що визначають зміст і спрямованість кримінального права та кримінально-правової політики, як безпосередньо закріплені через спеціально їм присвячені норми, так і опосередковано закріплені в кримінально-правових нормах та обов'язкових для законодавця правозастосовних органів і громадян у сфері боротьби зі злочинністю¹⁷.

Цілком погоджуючись із науковцями, слід зауважити, що основними (загальними) принципами кримінального права та кримінальної відповідальності є законність, гуманізм, невідворотність кримінальної відповідальності за вчинений злочин, справедливість, індивідуалізація.

Водночас слід підкреслити, що в науковій літературі немає однакового розуміння кола принципів кримінального права та кримінальної відповідальності. Багато науковців виділяють також такі принципи, як: рів-

ноправність осіб перед законом, вину, демократизм, принцип особистої відповідальності, економії каральних заходів, доцільності та обґрунтованості тощо. Кожен із принципів, який досліджується науковцями, заслуговує на увагу, оскільки всі вони дійсно мають вагомий вплив на формування кримінально-правових санкцій.

Все ж доцільно коротко зупинитися на аналізі тих принципів, які є найважливішими й тісно взаємопов'язаними. Вони переплітаються один із одним, у зв'язку з чим простежується їх єдність та тісна взаємодія.

1. Принцип законності. Він не тільки є основним принципом в галузі кримінального права, а й займає таке ж саме чільне місце і в інших галузях права. Це передусім конституційний принцип, та в чинному кримінальному законодавстві він знаходить своє втілення в ст. 3 КК України, відповідно до якої законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується на Конституції України та загально визнаних принципах і нормах міжнародного права.

Як цілком слушно зазначив В. К. Дуюнов, злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом, тому покарання та інші заходи кримінально-правового впливу застосовуються в точній відповідності з кримінальним законом, тільки щодо осіб, винних у вчиненні злочину, в суворо встановленому порядку і тільки спеціально встановленим актом компетентного державного органу. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підлягати кримінальному покаранню інакше, ніж за вироком суду та відповідно до закону¹⁸. Схожим чином принцип законності висвітлює в своїх наукових роботах В. О. Гацелюк¹⁹. Саме тому вбачається цілком закономірний та тісний зв'язок принципу законності із принципом невідворотності покарання за вчинений злочин.

2. Принцип невідворотності кримінального покарання за вчинений злочин.

Як зазначав В. К. Дуюнов, принцип невідворотності кримінального покарання за вчинений злочин полягає у вимозі, щоб кожна особа, яка вчинила злочин, притерпіла кримінально-правовий вплив за вчинений злочин²⁰. На думку К. І. Нікієнко, невідворотність покарання означає, що всі злочини має бути розкрито, всіх осіб, які їх скоїли, – виявлено та поставлено на облік, за фактами порушення закону відкрито кримінальні справи, проведено розслідування, під час якого забезпечено умови для винесення судом законного й обґрунтованого вироку²¹. Слушною є також думка О. О. Книженко, що кожен, хто скоїв злочин, підлягає кримінально-правовому впливу, а це свідчить про те, що, по-перше, покарання – це не єдиний захід (форма) кримінально-правового впливу, по-друге, – вживання терміна «підлягає» не свідчить про неминучість його настання, однак зобов'язує правоохоронні органи докласти всіх зусиль для розкриття злочину, встановити в діянні особи ознаки конкретного складу злочину, а в разі застосування норм про звільнення від кримінальної відповідальності – обґрунтувати підстави їх застосування²².

3. Принцип гуманізму. Розкриття суті даного принципу є доволі дискусійним та актуальним в умовах сьогодення.

На думку В. К. Дуюнова, з одного боку, цей принцип передбачає всебічну охорону людини, забезпечення безпеки її життя та здоров'я, охорону прав та законних інтересів від злочинних посягань і ця сторона повернута до законослухняних членів нашого суспільства, в тому числі до тих осіб, які потерпіли від злочину. З іншого боку, принцип гуманізму виступає як вимога певної міри милосердя та м'якості, яку слід проявляти до злочинця з урахуванням тієї обставини, що злочинець – це не ворог суспільства, з яким потрібно розправитися, не задумуючись про засоби, він не тільки порушник закону, відношення до якого слід будувати виключно або переважно на підставі цього факту, а передусім – громадянин держави, зв'язаний з останньою численними зв'язками, який виконує в ній багато соціальних функцій²³.

Як слушно зазначила О. О. Книженко, відповідно до принципу гуманізму, особі, котра скоїла злочин, має бути передбачено покарання чи інший захід кримінально-правового впливу, достатній для виправлення і запобігання скоєнню злочину. Покарання й інші заходи впливу не мають на меті спричинити фізичні, психічні страждання, принижувати людську гідність. Реалізація цього принципу на практиці здійснюється переважно судом. Під час конструювання санкцій законодавець мусить з урахуванням розвитку суспільства переглядати доцільність існування певних видів покарань і впроваджувати заходи впливу, що відповідають сучасним реаліям життя²⁴.

Водночас В. С. Квашис підкреслює, що індивідуалізація покарання, як самостійний принцип призначення покарання, є вираженням гуманізму кримінальної політики, законності²⁵.

4. Принцип індивідуалізації покарання.

Як зазначає А. Д. Соловйов, під індивідуалізацією покарання розуміють урахування судом у кожному конкретному випадку суспільної небезпечності скоєного злочину, особи винного, обставини, що обтяжують та пом'якшують покарання²⁶. О. О. Книженко дотримується думки, згідно з якою відповідно до принципу індивідуалізації відповідальності санкції конструюються таким чином, щоб їхні межі дозволили обрати не лише домірний злочину захід кримінально-правового впливу, а й достатній для конкретної особи. Цей принцип впливає із принципу справедливості та конкретизує його²⁷. Т. А. Денисова стверджує, що з метою дотримання принципу індивідуалізації покарання в законі використовуються альтернативні та відносно визначені санкції. Це доводить, що будь-яка санкція, хоч як би розумно вона була побудована, має абстрактний характер, а відтак, містить внутрішню суперечність: вона адресована всім, але покаранню підлягає конкретна особа, яка вчинила злочин та характеризується певними соціально-психологічними особливостями. Для подолання цієї суперечності застосовується принцип індивідуалізації покарання²⁸.

Виходячи із вищезазначеного, можна дійти висновку, що існує законодавча та судова індивідуалізація покарання. Законодавець встановлюючи норми, які передбачають покарання за те чи інше суспільно небез-

печне діяння, в загальній формі намагається сформулювати ті положення, які б індивідуалізували покарання, зокрема, наприклад, визначаючи в особливій частині КК України відповідні санкції, дає змогу суду можливість призначити покарання більш м'яке, ніж передбачене законом. Однак тільки законодавчої індивідуалізації недостатньо, у зв'язку із чим має право на життя точка зору про існування так званої судової індивідуалізації, тобто можливості застосування до винної особи покарання із врахуванням ступеня тяжкості конкретно вчиненого злочину, особи винної у вчиненні злочину, обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання.

Окрім того, принцип індивідуалізації міститься також у тому, що в чинному кримінальному законі передбачено ще й додаткові покарання (конфіскація майна, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, позбавлення спеціального звання, рангу тощо), які можуть застосовуватися поряд із основними покараннями та повною мірою дають можливість реалізувати принцип індивідуалізації покарання.

5. Принцип справедливості.

Принцип справедливості кримінальної відповідальності є досить дискусійним в науці кримінального права. Однак він є основним принципом життєдіяльності всього суспільства. Як зазначив О. М. Литвак, моральна категорія справедливості становить найважливішу ознаку правової норми, є її суттю. Іншими словами, право – це легалізована справедливість в ідеалі. Але нерідко бувають і несправедливі закони, а ще частіше можна наразитися на несправедливість судів, але це вже є аномалією суспільного життя²⁹. При цьому багато вчених зазначають, що принцип справедливості дуже часто втілюється в інші принципи кримінального покарання, зокрема в принцип індивідуалізації. Так, зокрема, вважає Р. Л. Хачатуров³⁰.

У свою чергу Ю. Д. Блувштейн запропонував теоретичну модель справедливого покарання, яка виглядає наступним чином:

– покарання повинно максимально відповідати тяжкості скоєного злочину та іншим даним, які мають кримінально-правове значення, та, що найперше, передбаченим законом обставинам, які пом'якшують чи обтяжують покарання;

– за різні за тяжкістю злочину та (або) різну суспільну небезпечність винного має бути встановлено різне покарання;

– за рівні за тяжкістю злочину з приблизною рівною суспільною небезпечністю осіб, які їх скоїли, мусить бути встановлено однакове покарання³¹.

В умовах сьогодення спостерігається порушення принципу справедливості із боку судових органів, а отже, порушення принципу судової індивідуалізації покарання. Тому слушною є думка Т. А. Денисової, яка вважає, що принцип справедливості слід розглядати як адекватність санкції характерові та ступеню суспільної небезпеки злочину, а також узгодженість санкцій одна із одною як у середині розділу Особливої частини КК, так і між різними розділами. Принцип справедливості, крім адекватного врахування суспільної небезпеки злочину, передбачає також відповідність покарання обставинам вчинення злочину та особі винного³². Слід погодитись також з О. О. Книженко, яка зазначає, що при встановленні санкцій, для ефективності їх застосування, слід керуватися і принципом справедливості, котрий нерозривно пов'язаний із законністю та іншими принципами. Зокрема, згідно із ним межі санкцій мають відповідати суспільній небезпечності вчиненого діяння, забезпечити індивідуалізацію відповідальності, бути узгодженим між собою³³.

Водночас чинне кримінальне законодавство потребує постійного вдосконалення й приведення кримінально-правових санкцій у відповідність із умовами сьогодення та із усталеними принципами їх побудови.

Насамперед актуальною проблемою при побудові кримінально-правових санкцій є велика амплітуда між нижчими та вищими межами покарання у вигляді позбавлення волі. Так, відповідно до ч. 2 ст. 414 КК зазначено, що порушення правил поведіння зі зброєю, а також із боєприпасами, вибуховими речовинами і предметами, що становлять небезпеку для оточення, а так само з радіоактивними матеріалами, що заподіяло тілесні ушкодження кільком особам або смерть потерпілого, карається позбавленням волі на строк від двох до десяти років. (Таким чином нижча межа покарання за вчинений злочин, передбачена ч. 2 ст. 414 КК України, дає можливість класифікувати даний злочин як злочин невеликої тяжкості, а вища межа покарання – як тяжкий злочин). Частина третя даної статті зазначає про те ж діяння, що спричинило загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки та карається позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років. (Нижча межа покарання за вчинений злочин, передбачена ч. 3 ст. 414 КК України, класифікує даний злочин як злочин середньої тяжкості, а вища межа покарання – як особливо тяжкий злочин).

Разом із тим ч. 2 ст. 286 КК України за вчинення злочину, що полягає в порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, якщо вони спричинили смерть потерпілого або заподіяли тяжке тілесне ушкодження, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права керувати транспортними засобом на строк до трьох років або без такого (що дає можливість класифікувати даний злочин за нижчою межею покарання, як злочин середньої тяжкості, а за вищою межею покарання, як тяжкий злочин), а ч. 3 даної норми за те ж діяння, якщо воно спричинило загибель кількох осіб, передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років (нижча межа покарання класифікує даний злочин як злочин середньої тяжкості, а вища межа покарання – як тяжкий злочин).

Таким чином, в наведених прикладах, враховуючи, що суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.ст. 414 і 286 КК України, характеризується необережною формою вини, ми маємо можливість спостерігати

ти проблему у встановленій законодавцем великій амплітуді між вищою та нижчою межею покарання у вигляді позбавлення волі, що вказує на необхідність доопрацювання санкцій обох кримінально-правових норм та приведення їх у відповідність із суспільною небезпекою вчинених діянь.

Невідповідність встановленого законодавцем покарання в санкціях кримінально-правових норм ступеню суспільної небезпеки вчиненого діяння також спостерігається, наприклад, у ст.ст. 255, 258, 258-3 КК України. Так, відповідно до ст. 255 КК України зазначено, що створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднаних злочинних організацій або організованих груп, краються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років. Таким чином, встановлена законодавцем нижча межа покарання за вчинений злочин дозволяє класифікувати його як злочин середньої тяжкості, а вища межа покарання – як особливо тяжкий злочин.

Відповідно до ст. 258-3 КК України зазначено, що створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а так само організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Нижча межа санкції даної кримінально-правової норми кваліфікує даний злочин як тяжкий злочин, а вища межа санкції – як особливо тяжкий злочин.

При цьому наведені вище склади злочинів є так званіми усіченими, в яких момент закінчення злочину перенесений на стадію готування до злочину, тобто кримінальна відповідальність згідно з цими складами настає навіть при відсутності реальних суспільно небезпечних наслідків.

Водночас відповідно до ч. 1 ст. 258 КК України за вчинення терористичного акту, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої. (Нижча межа санкції ч. 1 ст. 258 КК України, дозволяє кваліфікувати даний злочин як злочин середньої тяжкості, а вища – як тяжкий злочин.) Відповідно до ч. 2 ст. 258 КК України за ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої, а ч. 3 ст. 258 КК України, за ті ж дії, якщо вони призвели до загибелі людини, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої.

Із наведених прикладів вбачається певна невідповідність між передбаченими санкціями ст.ст. 255, 258 та 258-3 КК України покараннями та суспільною небезпекою зазначених злочинних діянь. В цій частині повинна вестися активна робота, спрямована на усунення таких недоліків санкцій кримінально-правових норм.

Водночас активна діяльність науковців над проблематикою встановлення меж кримінально-правових санкцій дійсно не залишилися поза увагою законодавця, оскільки із метою усунення деяких проблем все ж таки було проведено певну роботу. Зокрема, 13 квітня 2012 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального а Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності». У зв'язку із прийняттям даного документа в ряд санкцій статей Кримінального кодексу України було внесено зміни, зокрема, у ст.ст. 139, 157, 194 КК України та інші. Наприклад, до внесення змін в ст. 194 КК України, за умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, було передбачено покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або позбавлення волі на строк до трьох років. Відповідно до ч. 2 ст. 194 КК України за те ж діяння, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або якщо воно заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, було передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років.

Після внесення змін у дану норму санкція ч. 1 ст. 194 КК України передбачає покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк, а ч. 2 ст. 194 КК України – позбавлення волі на строк від трьох до десяти років. Хоча остання санкція також викликає деякі сумніви в її досконалості, але це потребує спеціальних наукових досліджень.

Таким чином, можна зробити висновок, що ефективна побудова кримінально-правових санкцій є актуальною проблемою, адже її метою є не тільки вдосконалення, а й підвищення авторитету кримінального

закону, приведення його у відповідність до умов сьогодення та вимог міжнародного права в галузі кримінального правосуддя, у зв'язку із чим відбуватиметься покращення міжнародного іміджу України та збільшення у населення нашої держави довіри до влади.

- ¹ Словарь русского языка / под ред. А. П. Евгеньевой. – М. : Рус. яз., 1988. – 800 с. – С. 27.
- ² Популярная юридическая энциклопедия / кол. авт.: В. К. Гижевский, В. В. Головченко, В. С. Ковальский. – К. : Юринком Интер, 2002. – 528 с. – С. 434.
- ³ Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А. Я. Сухарев. – М. : Сов. энциклопедия, 1984. – 415 с. – С. 199.
- ⁴ Денисова Т. А. Покарання: кримінально правовий та кримінально-виконавчий аналіз / Т. А. Денисова. – Запоріжжя : КПУ, 2007. – 287 с. – С. 135.
- ⁵ Козлов А. П. Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификация и измерения) / А. П. Козлов. – Красноярск : Красноярский ун-т, 1989. – 176 с. – С. 17.
- ⁶ Козаченко И. Я. Санкции за преступления против жизни и здоровья: обусловленность, структура, функции, виды / И. Я. Козаченко. – Томск : Томский университет, 1987. – 232 с. – С. 75.
- ⁷ Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права / А. А. Пинаев – Х. : Харьков юридический, 2001. – 289 с. – С. 23.
- ⁸ Дуюнов В. К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике / В. К. Дуюнов. – Курск : РОСИ, 2000. – 504 с. – С. 337.
- ⁹ Ярош В. В. Актуальні питання, генези санкцій за злочини у сфері службової діяльності : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ppravnik.info/fomum-pr/1677-aktualni-pitannya-genezi-sankcij-za-zlochiny-u-sferi-sluzhbovoi-diyalnosti.html>
- ¹⁰ Гальперин И. М. Наказание: социальные функции, практика применения / И. М. Гальперин – М. : Юрид. лит., 1983. – 208 с. – С. 63.
- ¹¹ Денисова Т. А. Вказана праця. – С. 136.
- ¹² Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві / О. О. Книженко – Х. : Акта, 2013. – 381 с. – С. 56.
- ¹³ Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с. – С. 180.
- ¹⁴ Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань, (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) / О. Г. Фролова – К. : АртЕк, 1997. – 208 с. – С. 122.
- ¹⁵ Денисова Т. А. Вказана праця. – С. 140.
- ¹⁶ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні / О. М. Литвинов – Х. : ХНУВС, 2008. – 446 с. – С. 59, 60.
- ¹⁷ Книженко О. О. Вказана праця. – С. 118.
- ¹⁸ Дуюнов В. К. Вказана праця. – С. 373.
- ¹⁹ Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України / В. О. Гацелюк. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. – 280 с. – С. 103, 111, 112, 117.
- ²⁰ Дуюнов В. К. Вказана праця. – С. 382.
- ²¹ Никиенко К. И. Неотвратимость наказания / К. И. Никиенко. – Кишинев : Картя Молдовеняскэ, 1987. – 108 с. – С. 5.
- ²² Книженко О. О. Вказана праця. – С. 119.
- ²³ Дуюнов В. К. Вказана праця. – С. 376.
- ²⁴ Книженко О. О. Вказана праця. – С. 153.
- ²⁵ Квашиц В. Е. Гуманизм советского уголовного права / В. Е. Квашиц. – М. : Юрид. лит., 1969. – 148 с. – С. 19.
- ²⁶ Соловьев А. Д. Вопросы применения наказания по советскому уголовному праву: законодательство и судебная практика / А. Д. Соловьев. – М. : Госюриздат, 1958. – 204 с. – С. 25.
- ²⁷ Книженко О. О. Вказана праця. – С. 153.
- ²⁸ Денисова Т. А. Вказана праця. – 287 с. – С. 140.
- ²⁹ Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження / О. М. Литвак. – К. : Юринком Интер, 2000. – 280 с. – С. 127.
- ³⁰ Хачатуров Р. Л. Общая теория юридической ответственности / Р. Л. Хачатуров, Д. А. Липинский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2007. – 950 с. – С. 365.
- ³¹ Блувштейн Ю. Д. Уголовное право и социальная справедливость / Ю. Д. Блувштейн. – Минск: Университетское, 1987. – 63 с. – С. 50.
- ³² Денисова Т. А. Вказана праця. – С. 141.
- ³³ Книженко О. О. Вказана праця. – С. 150.

Резюме

Уманець Б. Б. Поняття кримінально-правових санкцій та сучасна проблематика встановлення їх меж.

У статті наведено наукове поняття «санкції» як складової частини кримінально-правової норми. Показано вплив принципів кримінального права на формування кримінально-правової санкції та встановлення її меж. Висвітлено сучасну проблематику встановлення меж кримінально-правових санкцій. На основі аналізу кримінальних справ здійснено характеристику деяких проблем, які існують при встановленні меж кримінально-правових санкцій.

Ключові слова: санкція, принципи кримінального права, законність, індивідуалізація, гуманізм, справедливість, невідворотність покарання, види покарання.

Резюме

Уманець Б. Б. Понятие уголовно-правых санкций и современная проблематика установления их пределов.

В статье приведено понятие «санкции» как составляющей части уголовно-правовой нормы. Показано влияние принципов уголовного права на формирование уголовно-правовой санкции и установление ее пределов. Отражено современную

проблематику встановлення пределов уголовно-правовых санкций. На основании анализа уголовно-правовых норм осуществлена характеристика некоторых проблем, существующих при установлении пределов уголовно-правовых санкций.

Ключевые слова: санкция, принципы уголовного права, законность, индивидуализация, гуманизм, справедливость, неотвратимость наказания, виды наказания.

Summary

Umanets B. The concept of the criminal law sanction and the contemporary problematic of the evaluation of its scope.

The article is devoted to the scientific conceptions of «a sanction» as an element of a criminal law norm, an influence of the criminal law principles on its forming and the evaluation of its scope.

The contemporary problematic of the evaluation of the criminal law sanction's scope has been covered. On the basis of the criminal cases' analysis the author characterized some problems, which come on in the process of the evaluation of the criminal law sanction's scope.

Key words: sanction, principles of the criminal law, rightfulness, individualization, humanism, justice, inevitability of punishment, types of punishment.